

Түлөбердиев К.К.

БИЛИМ БЕРҮҮ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Тулобердиев К.К.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

К.К. Tuloberdiev

EDUCATIONAL TECHNOLOGY

УДК: 371:8.370/1:316.3

Бул макалада социалдык-маданий долбоорлорду, программаларды иштеп чыгууда жана аларды ишке ашырууга билим берүүчү технологияларды пайдалануунун суроолору каралды. Билим берүү технологиялардын маңызы, мааниси, аныктамалары жана курамдык бөлүктөрү белгиленди. Андан тышкары билим берүү технологиялардын педагогикалык практикада жана социалдык-маданий ишмердигинде колдонулуучу типологиясы жана өзгөчө белгилери каралды.

Негизги сөздөр: технология, билим берүүчү технологиялар, билим берүү, мектеп, тарбиялоо, окуу программалары, социалдашуу, рухий өнүктүрүү, педагогикалык парадигма, педагогикалык практика, педагогикалык ыкмалар, билим берүү технологиянын курамы, белгилери, типология.

В статье рассматриваются вопросы использования образовательных технологий в разработке и реализации социально-культурных проектов и программ. Раскрыты сущность, значение, понятия и структурные части образовательных технологий. Также рассмотрена типология, особые черты образовательных технологий используемых в педагогической практике и в социально-культурной деятельности.

Ключевые слова: технология, образовательные технологии, образование, школа, воспитание, учебные программы, социализация, духовное развитие, педагогическая парадигма, педагогическая практика, педагогические приемы, структура образовательных технологий, особенности, типология.

The article examines the use of educational technologies in the development and implementation of socio-cultural projects and programmes. Discloses the nature, value, concepts, and structural parts of educational technology. Also examines the typology, specific features of educational technologies used in teaching practice and in socio-cultural activities.

Key words: technology, educational technology, education, school, education, curriculum, socialization, spiritual development, pedagogical paradigm, pedagogical practice, pedagogical techniques, and structure of educational technologies, features, typology.

Билим берүү социалдык-маданий ишмердүүлүктүн коомдук практикасынын алгылыктуу түрлөрүнө кирет, анткени билим берүү технологиялары дагы кандай болбосун деңгээлде – республикалык масштабдан өзүнчө билим берүү мекемесинин деңгээлине чейин заманбап социалдык-маданий мейкиндикти түзгөндөрдөн болуп эсептелет.

Бүгүнкү күндө биз заманбап билим берүүнү өрчүтүүнүн мүнөздүү багытынын күбөлөрү болуп эсептелебиз. Жеке кесипкөй тейлөө кызматын көрсөтүп, билим берүүсү ар түрдүү деңгээлдеги жана тармак-

тагы жогору дасыккан адистердин биргелешүүсүнөн улам, социалдык-маданий өрчүтүү технологиясына айланат.

Ушуга байланыштуу суроо келип чыгат: билим берүүчү социалдык-маданий технологиялардын натыйжалуулугу кандай негизгиси абдан түшүнүктүү жана анык болсо дагы: ушундай сапатында гана билим берүү жаш өспүрүмдөр жана жаштар чөйрөсүндө асоциалдуу жүрүм-турумдун акыл-ойго каршы процесстерине жана өсүү тенденциясына натыйжалуу каршы турууга жөндөмдүү системанын практикалык ролун аткарууга күчүндө болот. Мында ал өзүн социалдык-маданий технология катары көрсөтөт.

Так ошондуктан көпчүлүгүнүн, анын ичинде акыркы жылдары кабыл алынган мектептик, билим берүү программалардын мүнөздүү белгиси өзгөчө кеңири социалдык-маданий контекст болуп калды, ал эми заманбап педагогикалык илимдин көптөгөн өкүлдөрүнүн пикири боюнча билим берүүнүн өзү, эгер анын коомдук белгиленишинен келип чыкса, өсүп келе жаткан жаш өспүрүмдөрдүн социализация, тарбиялоо жана рухий өнүктүрүү максаттарын көздөгөн бүтүндөй социалдык-маданий технология катары каралат.

Педагогдор окутуудан тышкары, ар бир региондо социалдык жана социалдык-маданий турмушту уюштурууга кандай салым киргизе ала турушкандарын так билишти.

Бул так ошол жаштардын социализациясына, балдардын ден соолугун сактоого, маданий жана рухий-ички сезим дараметин калыптандырууга жана сактоого тиешелүү учурлар. Азыркы учурда ушундай иш жүргүзүлүп жаткан көптөгөн мектептер бар, алар атайын технологиялык иштелмелерди талап кыла элек.

Биз чынында эле билим берүү заманбап шарттарында – бул жалгыз социалдык-маданий технология деп түшүнөбүз, ал адамдардын менталитетинин эволюциясын камсыздай алат жана аны ушундай уюштура турган бир дагы башка чөйрө жок.

Окумуштуулар педагогикалык практика өзүнө театрдык, актердук техниканын айрым элементтерин алгандыгын белгилешкен.

А.С. Макаренко учурунда алардын кесиптеги айрым окшоштуктарын байкап, бир нече ирет педагог менен актердун ортосунда жалпылык бар экендигин көрсөткөн. Өз кезегинде, педагогикалык практика өзүнө башкалардын, анын ичинде социалдык-

маданий, негизинен, машыктыруучунун, менеджердин, саясатчынын кесиптеринин бир катар элементтерин камтыйт.

Көпчүлүк социалдык-маданий технологиялардын мазмундуу материалын түзүмдөштүрүүнүн өзү педагогикалык ыкмалар менен жүргүзүлөт: негизги педагогикалык категориялар белгиленет, тигил же бул көйгөйлөрдү же маселелерди педагогикалык чечүүнү камсыздоочу менеджерлердин, машыктыруучулардын, режиссерлордун негизги профессионалдык, педагогикалык мааниси боюнча билими жана ыкмалары көрсөтүлөт, окуу каражаттарынын айрым топтому сунушталат, андан кийин көптөгөн жалпы социалдык-маданий студиялык окутууга мүнөздүү педагогикалык логика кармалып турат.

Билим берүү практикасына тиешелүү көптөгөн түшүнүктөр жана терминдер социалдык-маданий технологиялардын педагогикалык инструментарийине бир нече ирет киргизилет. Өзгөчө бул рекреациялык, оюн, калыбына келтирүү, чыгармачылык жактан өрчүгөн технологияларга кирет. Ушу сыяктуу кайталануучулук белгилүү бир мыйзам ченемдүүлүк менен корутундуланат. Өзүнчө окуу сабагы жана профессионалдык билимдердин жана ыкмалардын жыйындысы катары кайсы социалдык-маданий технология болбосун алып жүрүүчү конструкциялардын ролун аткаруучу педагогикалык элементтерге негизделет.

Пайдубалды түзүү менен алар негизги мааниге ээ болот жана ошондуктан, социалдык-маданий чөйрөдө келип чыккан көптөгөн көйгөйлөрдү иш жүзүндө чечүүдө педагогикалык түшүнүктөр жана категориялар милдеттүү түрдө көңүл буруунун жана машыгуу предметинин (тренинг) объект катары көп жолу чыгарылат.

«Билим берүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамында адамдын белгиленген мамлекеттик билим деңгээлине жетүү констатациясы менен коштолуучу жеке адамдын, коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыгында максаттуу багытталган процесс жана тарбия берүүнүн жана окутуунун жыйынтыгы катары мүнөздөлөт. Демек, бүгүнкү күндө ар түрдүү жаштагы жана категориялардагы бардык адамдарды өнүктүрүү, тарбиялоо, окутуу процесстерине жайылтылуучу социалдык-маданий парадигманын көз карашы менен караганда заманбап билим берүүнү карап чыгуу терең, системалуу талдоого жана жалпылоого муктаж болот. Ошого карабастан, ушул парадигма менен билим берүү жана билим берүү технологияларына башка сапаттуу, ченемсиз байытылган мазмун, башка педагогикалык менталитет, башка жүрүм-турум жана жалпы, кошумча, профессионалдык билим берүүнүн ар түрдүү чөйрөсүндө катышуучу субъектилердин өз ара аракеттенүүсү кошумчаланат.

Билим берүү технологияларынын банкын түзүү. Мамлекеттик билим берүү стандарттарына базалык методикалык топтомун, «Эксперименттик билим берүү технологиялары» жана «Дистанциялык билим

берүү» программаларын иштеп чыгууну жана ишке ашырууну, билим берүү мекемелеринин ишмердүүлүгүн модернизациялоо үчүн зарыл шарттарды түзүүнү караштырат.

Гранттарды жана сыйлыктарды алууга жалпы республикалык чыгармачылык сынактарды өткөрүүнү кошкондо, жаш окумуштуулардын чыгармачылык дараметин шыктандыруу боюнча иш-чаралар оң натыйжаларды алып келери шексиз.

Билим берүү технологиялардын мааниси: түшүнүктөр жана курамдык бөлүктөрү.

Социалдык-маданий парадигмадан улам, алардын кайсы деңгээлинде болбосун билим берүү технологиялар деген түшүнүктүн өзүнүн чектери бир кыйла кеңейди: жалпы педагогикалык (жалпы дидактикалык), жеке предметтик (тартиптик) жана локалдык (технологиялык микроструктуралык). Билим берүү технологияларын талдоого жана баалоого социалдык-маданий ыкманын актуалдуулугу жана объективдүү маанилүүлүгү билим берүүнүн алдында турган көптөгөн өндүрүштүк, социалдык, тарбия берүүчү, маданий көйгөйлөрдү чечүү зарылчылыгы менен шартталган.

Адамдын жашоо тиричилигинин материалдык жана рухий шарттарынын жыйындысын түшүндүргөн социалдык-маданий чөйрөнүн өзү экономикалык, саясий, социалдык жана маданий мамилелер, эмгекти, турмуш-тиричилик жана эс алуу, тарбия берүү жана чыгармачылык, колдоого жана коргоого муктаж болгон адамдарды социалдык-маданий реабилитациялоо көйгөйлөрүн чечүүгө башка социалдык-маданий технологиялар менен бирге билим берүү технологияларын интенсивдүү киргизүүнү караштырат.

Бирок билим берүү технологиялардын социалдык-маданий парадигмасы дегеле универсалдуу болуп эсептелбейт. Ал педагогикада, психологияда, социологияда, политологияда, культурологияда жана илимдин жана практиканын башка багыттарында иштелип чыккан илимий ыкмаларды жөн гана толуктайт жана кеңейтет. Социалдык-маданий технологиялар сыяктуу билим берүү технологиялардын булактары жана курамдык бөлүктөрү болуп ар түрдүү илимдин жетишкендиктеринин жана практикалык ата мекендик жана чет өлкөлүк тажрыйбанын синтези; элдик педагогиканын жана маданияттын салттуу элементтеринин айкалышы; автордук мектептердин тажрыйбасы; билим берүү процессинин философиялык, социалдык, психологиялык, культурологиялык факторлорунун биримдүүлүгү эсептелет.

Билим берүү технологиялардын социалдык-маданий мейкиндигинде пайдаланыла турган классификациялоо мүмкүн болгон негиздерин табуу өтө маанилүү. Мында төмөндө келтирилген алардын терминологиясы азырынча бир маанилүү эмес экенин эскерте кетсек. Технологиялардын аныктамалары кеңири жана тар мааниге ээ, бир катар учурларда бири-бирин кайталайт, алардын мааниси көпчүлүк учурда конкреттүү социалдык-маданий контекстине байла-

ныштуу, айрым терминдер азыркыга чейин талкуулоонун предмети болуп калууда.

Кеңири педагогикалык маанисинде социалдык-маданий билим берүү технологиялардын ар бири атайын уюштурулган процесс болуп эсептелет жана конкреттүү социалдык-маданий тажрыйбанын чегинде өзүнчө жактардын жана топтордун өз ара аракеттенүүсүн камсыз кылат. Эң эле тар педагогикалык маанисинде бул технология балада, жаш балада, чоң адамда социалдык маанилүү сапаттарды, маданий ченемдерди жана баалуулуктарды, социалдык-маданий жүрүм-турумун жана байланышууну калыптандыруу механизми катары чыгат.

Билим берүү технологиялардын типологиясы

Ошол эле убакта бардык билим берүү технологиялары социалдык-маданий ишмердүүлүктө колдонулуучу максаттары, мазмуну, каражаттары жана ыкмалары боюнча айырмаланат.

Мазмунунун жана структурасынын мүнөзү боюнча билим берүү технологияларынын типологиясы. Окутуучу жана тарбиялоочу, жарандык жана диний технологиялар. Мектепке чейинки, мектептик (жалпы билим берүүчү), профессионалдыкка багытталган. Кошумча билим берүү технологиялары. Гуманитардык жана технократиялык билим берүү технологиялары.

Пайдаланылуучу ыкмалар, каражаттар боюнча типология. Репродуктивдүү, түшүндүрмөнү сүрөттөлгөн, чыгармачылык технологиялар. Программаланган жана көйгөйлүү окутуу технологиялары. Өрчүтүүчү жана өзүн өрчүтүүчү технологиялар. Диалог түрүндөгү, коммуникативдик, оюн (компьютердик) технологиялары.

Функционалдык-уюштуруу белгилери боюнча типология. Массалык, топтук жана жеке технологиялар. Жамааттык жана айырмалап окутуу технологиялары. Класстык-сабактык, академиялык жана клубдук технологиялар. Илгерилетилген деңгээлдеги технологиялар (лицейлик, гимназиялык, атайын билим берүү). Компенсациялоочу, коррекциялык окутуу технологиялары. Альтернативалуу технологиялар. Социалдык-маданий мекемелердин практикасында кыйынчылык келтирген жана таланттуу балдар менен иштөөнүн билим берүү технологиялары.

Социалдык-маданий чөйрөнүн адистери – менторлорго, педагогдорго, машыктыруучуларга, технологдорго билим берүү технологияларын баяндоо жана талдоо үчүн матрицага кайрылуу зарыл, алар буга өзүнүн билим берүү ишмердүүлүк процессинде кайрылышат. Мындай матрица адатта төмөнкүдөй зарыл маалыматтарды камтыйт: кабыл алынган классификацияга ылайык ушул технологиянын бирдейлештирүүсү; анын принципалдуу идеясын жана негизги багытын көрсөткөн технологиянын аталышы; технологиянын концептуалдуу бөлүгү;

программалык-методикалык камсыздандыруу жана педагогикалык натыйжалуулукту баалоонун негизги чендери.

Технологиялык маалыматтар банкына менеджер-педагогдордун өтө терең сүңгүп киришин мастер-класстар камсыз кылат. Чыгармачылыктын ар турдүү түрлөрү менен иштеген профессионалдардын жана кызыгуучулардын чөйрөсүндө мастер-класстар автордук технологияларды коомдук бетачарын, инновациялык иштелмелерди жана алардын иш жүзүндөгү натыйжаларын окутуучу кенири белгилүүлүгү менен пайдаланышат. Мастер-класстардын таасир берүүсү техникалык окуу каражаттарынын жардамы менен окутуу катарында, ушундай жаңылыктардан улам олуттуу өсүүдө; «кеңеш берүүчү» тренингдер жана көнүгүүлөр системасы; «даярдоочу» системасы; китеп боюнча окутуу; компьютердик окутуу; программаланган окутуу.

Автордук билим берүү программасынын структурасы:

- Программанын аталышы.
- Окугандардын кайсы тобу үчүн ал арналган.
- Программанын автору: фамилиясы, аты, атасынын аты, ээлеген педагогикалык кызмат орду.
- Киришүү бөлүгү (кириш сөз). Программанын максаттары жана милдеттери. Программанын негизги принциптери. Программанын өзгөчөлүктөрү. Окутуу методикасынын жана коюлган маселелерди ишке ашыруу ыкмаларынын өзгөчөлүктөрү. Курсту иштеп чыгуу жана окутуу концепциясы. Программаны ишке ашыруунун психологиялык негиздемеси.
- Программанын негизги бөлүгү. Окутуу чейректери жана жыл боюна материалдарды бөлүштүрүү. Ар бир сабакка тематикалык пландын кыскача мүнөздөмөсү. Сабакта окуучулардын жеке жана жамааттык ишмердүүлүктүн өзгөчөлүктөрү. Программаны ишке ашыруунун методикалык принциптери (ыкмалары). Сабак өтүү процессинде программаны оңдоо үчүн жыйынтыктар жана сунуштар. Программанын корутунду бөлүгү.

Иш материалдары: педагогикалык күндөлүк; слайд, картиналарды, схемаларды ж.у.с. кошкондо, сабакта пайдаланылуучу окуу куралдарынын жана предметтердин тизмеси, библиография.

Адабияттар:

1. Гершунский Б.С. Педагогическая прогностика: методология, теория, практика. - Киев, 1986.
2. Красильников Ю.Д. Методика социально-культурного проектирования: Учеб. пособие. - М.: МГУК, 1993.
3. Кузцын Г.М. Проектирование социально-культурных процессов: Учеб. пособие. - Пермь, 2001.
4. Түлөбердиев К.К. Социалдык-маданий технологиялар: Окуу китеби. - Бишкек: «Инсанат», 2011.
5. Ярошенко Н.Н. Педагогические парадигмы социально-культурной деятельности: Учеб. пособие. - М., 2004.

Рецензент: к.пед.н., профессор Абышев К.Н.